

Албул С.В.

Заступник начальника кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Одеського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник міліції

ТЕОРЕТИЧНІ ВАДИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація: Доповідь присвячена питанням визначення деяких спірних положень нового Кримінального процесуального кодексу України. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, результатів особистого дослідження виказує ставлення до означених питань та пропонує власне бачення шляхів вирішення.

Ключові слова: кримінальне провадження; кримінальне процесуальне законодавство; кримінальні правопорушення; негласні слідчі (розшукові) дії; оперативно-розшукова діяльність.

Аннотация: Доклад посвящен вопросам обсуждения некоторых спорных положений нового Уголовного процессуального кодекса Украины. Автор, на основе анализа существующих точек зрения, результатов личного исследования выражает отношение к указанным вопросам и предлагает собственное видение путей их решения.

Ключевые слова: уголовное производство; уголовное процессуальное законодательство; уголовные правонарушения; негласные следственные (розыскные) действия; оперативно-розыскная деятельность.

Summary. his report is devoted to the discussion of some controversial provisions in the new Criminal Procedure Code. The author, who based on the analysis of existing points of view, the results of personal research evinces relation to these issues and offer their own vision of how to address them.

Keywords: criminal procedure, criminal procedure law, criminal offenses; tacit investigation (investigative) action, investigation and search operations.

На сьогодні соціально-економічна й політична ситуація в нашій країні характеризується нестабільністю, різким матеріальним розшаруванням населення, що супроводжується негативними змінами динаміки та видової структури злочинності. Протидія злочинності потребує, перш за все, сучасного та досконалого нормативно-правового забезпечення. Прийняття у 2001 році чинного Кримінального кодексу України було першим кроком на шляху формування та становлення дійсно дієвого антикримінального законодавства європейського рівня. На сьогодні у наукових колах жваво йдуть дискусії щодо необхідності розроблення

суто нового для України законодавчого акту про відповідальність за кримінальні проступки.

Кримінальний процесуальний кодекс України вводиться в дію з 19 листопада 2012 року [3]. Розроблення та прийняття цього правового акту має характер зобов'язання нашої держави перед Європейською спільнотою та повинне стати підґрунтям для подальшого реформування цілої низки нормативно-правових актів, зокрема Законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про міліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про Службу безпеки України», «Про прокуратуру», «Про адвокатуру» тощо. Ще на стадії розроблення проект Кримінального процесуального кодексу України пройшовши декілька міжнародних експертиз та обговорень.

Фахівці різних галузей права неодноразово висловлювали своє ставлення до нового Кримінального процесуального кодексу на шпальтах наукових видань. Науковим загалом при цьому застосовувався доктринальний та світоглядний підходи. Але, на наш погляд, доцільним є й праксіологічний підхід. Проаналізувавши положення нового Кримінального процесуального кодексу України, визначаючи його безумовну прогресивність, необхідно, на наш погляд, зупинитися на деяких вадах окремих положень.

Так, у ст. 20 «Забезпечення права на захист» мова йдеться лише про таке право у підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого, тоді як підсудний та свідок залишаються по за увагою законодавця [3, с. 10]. Крім цього, доречним було б назву цієї статті викласти як «Забезпечення права на захист та правову допомогу», адже представник потерпілого надає останньому саме правову допомогу.

У ч. 2 ст. 26 «Диспозитивність» містяться наступні положення: «Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення тягне за собою закриття кримінального провадження, крім випадків, передбачених цим Кодексом» [3, с. 11-12]. На наш погляд, доречним було б вказати «Мотивована відмова...», так як сама відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення може стати результатом протидії з боку злочинців (залякування, підкуп тощо).

На наш погляд, ст. 45 «Захисник» потребує доповнення щодо можливості залучення захисника для захисту прав потерпілого та свідка [3, с. 25]. Щодо свідка, слід зауважити, що на практиці непоодинокими є факти, коли свідок за певних обставин стає підозрюваним, а потім обвинуваченим, на маючи при цьому захисника. Положення вказаної статті мають відповідати положенням ст. 59 Конституції України [2] та Рішенню Конституційного Суду України від 30.09.2009 року № 23-рп/2009 (Справа № 1-23/2009 за конституційним зверненням гр. Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) [2]. Дуже спірними ми вважаємо положення статті 97 «Показання з чужих слів», адже фактично унеможлиблює притягнення до відповідальності особи, яка надала неправдиві свідчення [3, с. 45-46].

Викликає сумніви доцільність внесення у ст. 135 «Порядок здійснення виклику в кримінальному провадженні» можливості здійснення такого виклику електронною поштою [3, с. 60-61]. Адже, не дивлячись на стрімкий розвиток сучасних інформаційних технологій, ознайомлення чи не ознайомлення / несвоечасне ознайомлення особи з викликом, що зроблений таким чином, може залежати від різноманітних причин технічного характеру тощо.

Певні зауваження стосуються й положень ст. 148 «Загальні положення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом» потребує доповнення. У ч. 1 вказаної статті зазначено: «Тимчасово вилученими можуть бути документи, які посвідчують користування таким спеціальним правом: 1) право керування транспортним засобом або судном; 2) право полювання; 3) право на здійснення підприємницької діяльності» [3, с. 65]. На наш погляд, в певних випадках доцільним є також тимчасове обмеження права зберігання та носіння вогнепальної зброї, пристроїв для відстрілу гумових куль (травматичної зброї) та вилучення відповідних документів, що підтверджують це право.

Ст. 154 «Загальні положення відсторонення від посади» у ч. 1 містить текст: «Відсторонення від посади може бути здійснено щодо особи, яка підозрюється

або обвинувачується у вчиненні злочину середньої тяжкості, тяжкого чи особливо тяжкого злочину, і незалежно від тяжкості злочину – щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу» [3, с. 67]. На наш погляд, слід прямо вказати «якщо вчинений злочин пов'язаний з перебуванням особи у займаній посаді», а не поширювати цю норму тільки щодо працівників правоохоронних органів.

Ст. 181 «Домашній арешт» передбачає, що такий захід «полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або в певний період доби» [3, с. 79]. Але можуть трапитись випадки, коли особа, яка знаходиться під домашнім арештом, потребує, наприклад, негайної госпіталізації чи евакуації. Адже, вказана норма має бути доповнена щодо регламентації саме таких випадків.

Виникає дуже багато питань з приводу положень ст. 195 «Застосування електронних засобів контролю» [3, с. 88-89]. По-перше, чи є взагалі в Україні такі засоби? По-друге, чи проходили вони певне тестування та ліцензування? По-третє, чи безпечні вони для здоров'я особи? По-п'яте, чи готове МВС України, на яке покладене функції відслідкування особи, технічно та матеріально? Як бачимо, питань дуже багато.

Ст. 211 «Строк затримання особи без ухвали суду» передбачає, що такий строк не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання. У той же час, у ч. 2 цієї статті вказано, що «затримана без ухвали суду особа не пізніше шістдесяти годин з моменту затримання повинна бути: звільнена, або доставлена до слідчого судді для розгляду клопотання про обрання у відношенні неї запобіжного заходу». Різниця становить дванадцять годин. В наявності суперечності положень цих двох частин.

У ст. 223 «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій» міститься недосконале визначення – «Підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети» [3, с. 100]. Однак, якої саме мети і чим має підтверджуватися таке твердження, на жаль не конкретизується.

Одним з найбільш проблемних моментів нового Кримінального процесуального кодексу України є Глава 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії».

У ст. 246. «Підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій» визначено, що це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню. Не зрозуміло, який саме нормативний акт регламентує ці умови, порядок та методи. Крім цього, у ч. 3 вказаної статті міститься положення про те, що «прокурор має право заборонити проведення або припинити подальше проведення негласних слідчих (розшукових) дій» [3, с. 114], однак не вказано підстави такої заборони або припинення.

В цій самій главі (ст. 271) міститься визначення контролю за вчиненням злочину, що здійснюється у таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. Але, знов таки, розкриття понять відсутнє. Такі визначення потребують ретельного опрацювання. Більш того, слід зазначити, що взагалі Глава «Негласні слідчі (розшукові) дії» містить велику кількість нових для вітчизняного права визначень, які залишаються без тлумачення. Запропоновані дії розрізнені, відсутня їх класифікація, суб'єктів їх проведення визначено незрозуміло.

У свою чергу, у ст. 272 «Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації» вказано, що це – негласна слідча дія, проведення якої не може перевищувати шести місяців. На практиці – це комплексна спеціальна оперативно-розшукова операція, яку безпосередньо здійснюють штатні негласні працівники. Виконання такого завдання може бути як тактичним (короткостроковим), так і стратегічним (довгостроковим). Тільки на організацію та підготовку такої потребується час, який може значно перевищувати шестимісячний термін, адже до її здійснення залучається значний потенціал великої кількості спеціалістів – від психологів до гримерів та бутафорів. Потребує ретельного підготування введення співробітника до складу організованої групи чи злочинної організації та виведення його після виконання завдання. Слід пам'ятати, що від ретельної підготовки залежить не тільки результативність у розкритті та розслідуванні злочинів, а, насамперед, здоров'я та життя самого оперативного працівника [4, с. 198].

У ст. 290 «Відкриття матеріалів іншій стороні» міститься наступне: «У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду. Видалення повинно бути чітко позначено. За клопотанням сторони суд має право дозволити доступ до відомостей, які були видалені». Не зрозумілим є сенс такого вилучення, якщо бесперешкодний доступ до них можна отримати за клопотанням?

Спірні положення містяться у ч. 4 ст. 324 – «Прокурору та захисникові, які раніше не брали участі у кримінальному провадженні, суд зобов'язаний надати час, достатній для ознайомлення з матеріалами кримінального провадження і підготовки до участі в судовому засіданні». На наш погляд, треба конкретно визначити час на ознайомлення, тим самим унеможливаючи спроби цілеспрямовано затягувати судовий розгляд, з чим неодноразово стикалася сучасна судова практика.

Зрозуміло, що в межах окремої доповіді неможливо проаналізувати всі спірні питання, що містяться у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. Ми зупинилися лише на декількох з них та вважаємо, що вдосконалення безсумнівно важливого та своєчасного законодавчого акту потребує подальших обговорень та ґрунтовного наукового аналізу для формування якісного кримінального процесуального законодавства європейського виміру.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду : за станом на 04. 02. 2011 р. № 2952-17. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
2. Рішенню Конституційного Суду України від 30.09.2009 року № 23-рп/2009 (Справа № 1-23/2009 за конституційним зверненням гр. Голованя І.В. щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу)).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13. 04. 2012 р. № 4651-VI : за станом на 22. 05. 2012 р. – К. : Алерта, 2012. – 304 с.
4. Албул С.В. Деякі критичні нотатки щодо проекту Кримінального процесуального кодексу України // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави : Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (24.02.2012 р., м. Одеса). – Одеса: ОДУВС, 2012. – 280 с. – С. 197-199.